

Оксана РУДА
доктор історичних наук
старший науковий співробітник відділу новітньої історії
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-8313>
e-mail: oxana.ruda@gmail.com

ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ МІЖВОЄННОЇ ГАЛИЧИНИ

Досліджено мовне законодавство міжвоєнної Польщі, яке регламентувало правовий режим української мови в органах місцевого самоврядування Галичини. Встановлено, що правовий статус української мови у краї визначали Конституції 1921 р. і 1935 р., закони, нормативні акти й розпорядження міністерств тощо. Проаналізовано вплив закону «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад», ухваленого польським сеймом 31 липня 1924 р., на правовий статус української мови в органах самоврядування.

Визначено, що відповідно до закону польська мова визнавалася державною й офіційною в адміністративних установах Галичини, використання української дозволялося лише у діловодстві місцевих органів влади й органів місцевого самоврядування. Простежено, що українське населення мало право на звернення рідною мовою та отримання відповіді тією ж мовою від органів самоврядування лише на території Львівського, Станіславівського й Тернопільського воєводств, натомість у Волинському та Поліському, маючи право вносити заяви чи усні звернення рідною мовою до органів самоврядування, мало окремо висловити прохання щодо отримання відповіді українською.

З'ясовано, що більшість положень Конституцій 1921 р. і 1935 р., законів, розпоряджень, які регулювали використання української мови в органах місцевого самоврядування, не реалізувалися повною мірою, що насамперед було пов'язано з тим, що саме польські чиновники очолювали органи самоврядування в Галичині й питання вибору надання відповідей державною чи українською мовою вирішували зазвичай на користь державної.

Ключові слова: Галичина, Польща, мовне законодавство, правовий статус, українська мова, органи місцевого самоврядування.

Мовне питання було і залишається важливою проблемою на сучасному етапі українського державотворення. В умовах російсько-української війни саме українська мова стала одним із важливих інструментів згуртування суспільства та дієвим засобом зміцнення національної єдності. Питання правового статусу функціонування української мови, яке поставало ще на початку ХХ ст., не втратило актуальності

донині, оскільки є тим визначальним чинником, який лежить в основі самоідентифікації народу. Український правник Роман Домбчевський так писав про значення мови для консолідації нації: «Мова нації – це найпоказніший виразник її культури та збірної душі... Мова, піднесена до висоти культурного виразника національної душі, це головна підстава культурної єдності та демократичної рівності членів нації...»¹.

Правовий режим української мови в державних і самоврядних органах міжвоєнної Польщі досліджували українські вчені Марина Гаврецька² та Володимир Марковський³, які зробили спробу порівняння статусу української мови в державних і самоврядних органах Австро-Угорщини, Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) та міжвоєнної Польщі. Цієї проблеми торкалася також Ольга Юхимюк⁴, яка зосередилася на висвітленні правового статусу органів місцевого самоврядування на території Західної України в 1918–1939 рр. Серед польських учених проблеми мовної політики міжвоєнної Польщі, мовні структури та права населення, міжнародні зобов'язання держави щодо національних, мовних й освітніх прав національних меншин, питання місцевого самоврядування представили Єжи Огоновський (Jerzy Ogonowski)⁵, Чеслав Мадайчик (Czesław Madajczyk)⁶, Марек Сирник (Marek Syrnyk)⁷, Генрик Халупчак (Henryk Chałupczak) і Томаш Броварек (Tomasz Browarek)⁸.

Мета статті – дослідити правовий режим української мови в органах місцевого самоврядування Галичини у 20–30-х роках ХХ ст.

У міжвоєнні роки український народ, всупереч політиці багатонаціональної Польщі, до складу якої входила частина українських теренів, спрямованій на нівелювання мовно-культурної ідентичності українців, зосередив зусилля на боротьбі за національні права, зокрема й мовні. Це було пов'язано з тим, що на початках існування міжвоєнної Польщі вище державне керівництво взяло курс на забезпечення провідних позицій польської мови в освітній, культурній, інформаційній, міжнародній сферах і державному управлінні. Намагання польської влади побудувати мононаціональну державу через примусову асиміляцію національних меншин, серед

¹ Домбчевський Р. За право мови. Львів: Накладом Союзу українських адвокатів, 1934. С. 4.

² Гаврецька М. Й. Правовий режим української мови у Східній Галичині (1848–1939 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2015. 211 с.

³ Марковський В. Я. Правовий статус української мови в органах державної влади та органах місцевого самоврядування Другої Речі Посполитої. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2012. № 4. С. 37–48.

⁴ Юхимюк О. М. Правовий статус органів місцевого самоврядування на території Західної України у складі Польщі (1918–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, 2004. 19 с.

⁵ Ogonowski J. Uprawnienia językowe mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939. Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 2000. 285 s.

⁶ Madajczyk Cz. Dokumenty w sprawie polityki narodowościowej władz polskich po przewrocie majowym. *Dzieje Najnowsze*. 1972. Nr 3. S. 137–169.

⁷ Syrnyk M. Ukraińcy w Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo. Wrocław: Krynica Design Studio, 1996. 186 s.

⁸ Chałupczak H., Browarek T. Mniejszości narodowe w Polsce: 1918–1995. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. 323 s.

них і українців, призвели до дискримінації непольського населення, оскільки така державна мовна політика обмежувала суспільні функції регіональних і місцевих мов. Щодо Галичини, де кількісно переважало українське населення, влада провадила особливу національну й мовну політику, спрямовану на поглиблення регіональних відмінностей та асиміляцію українців. Як наслідок, українські громадсько-політичні й релігійні діячі зосередилися на відстоюванні мовних прав українського населення краю, сприяли поширенню української в усіх сферах життя. Підтримуючи боротьбу українців за мовні права, Р. Домбчевський зазначав: «Зберігання прав національної мови у щоденному приватному та прилюдному житті – це той примітивний найбільший обов’язок членів нації, вповні свідомої свого права, це найважливіший засіб у здобутті повного права нації. Ось чому маємо признати боротьбі за право мови перше місце ... Кожна нація мусить пережити ступені свого розвою, серед яких боротьба за національну мову – це підстава боротьби за інші права»⁹.

У державній політиці міжвоєнної Польщі щодо національних меншин польський дослідник Анджей Хойновський (Andrzej Chojnowski) виокремив три періоди. Перший припав на 1919–1926 рр., для нього притаманна політична нестабільність, зокрема часта зміна урядів, сильні міжнародні впливи на полагодження питань меншин, неузгодженість державної політики у вирішенні цих проблем¹⁰. Саме на початку 1920-х років були сформовані основні принципи польської національної, мовної, освітньої політик щодо українців. Загалом складовими урядової програми в українському питанні впродовж 1923–1926 рр. були подальша колонізація Галичини, обмеження місцевого самоврядування, зміцнення польської складової у всіх сферах суспільно-політичного життя, полонізація українського шкільництва тощо. Однак уже тоді провідні політичні кола Польщі усвідомлювали неминучість відмови від концепції «національної асиміляції» непольського населення і її заміни новою програмою, яка передбачала певні поступки меншинам¹¹. Другий період охоплює 1926–1935 рр. У той час національну політику урядовці провадили під гаслом «державної асиміляції». Ця концепція передбачала, що за умови збереження власної національності в меншин мало формуватися свідоме почуття належності до польської державності. Третій тривав із 1935 р. по 1939 р. Саме тоді польська влада намагалася реалізувати концепцію «державницької асиміляції» через зміцнення польськості на східних теренах, а не поступок меншинам. Загалом через економічну слабкість держави, а також націоналістичні настрої в польському суспільстві владі не вдалося задовольнити основні вимоги різних національних груп. Як наслідок, національні антагонізми стали визначальним чинником внутрішніх конфліктів держави, її слабкості¹².

⁹ Домбчевський Р. За право мови. С. 4–5.

¹⁰ Chojnowski A. *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk, 1979. S. 5–6, 27.

¹¹ Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.). *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920–1939): матеріали міжнародної наукової конференції (Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р.)* / упоряд. В. Футала. Дрогобич: Коло, 2005. С. 38; Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919–1939 рр.): основні напрямки та етапи. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2001. № 5–6. С. 291.

¹² Рубльов О. Національне питання в II Речі Посполитій. *Національне питання в Україні XX – початку XXI ст.: історичні нариси* / ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Борjak,

Належну увагу державній національній політиці чи не вперше приділив уряд Владислава Грабського (Władysław Grabski), який прийшов до влади 19 грудня 1923 р. У діяльності щодо національних меншин він опирався на висновки Комісії експертів (до її складу входили сенатор Станіслав Кашніца (Stanisław Kasznica), львівський правник Генрик Льовенгерц (Henryk Löwenherz) та волинянин Евгеніуш Старчевський (Eugeniusz Starczewski)), Комісії чотирьох (Станіслав Тугутт (Stanisław Thugutt), Г. Льовенгерц, Е. Старчевський, Станіслав Грабський (Stanisław Grabski)) і Секції політичного комітету Ради Міністрів із питань східних воєводств і національних меншин, покликаної проектувати й узгоджувати конкретні ухвали та розпорядження. Остання виконувала також дорадчі функції¹³.

Зважаючи на гарантування безпеки т. зв. східних кресів, урядовці зосередилися на забезпеченні інтегральності держави через часткові поступки національним меншинам, які стали вимушеними кроками через невдалі спроби вирішення проблем, пов'язаних із непольським слов'янським населенням (зокрема в середовищі українців і білорусів унаслідок погіршення економічної ситуації на сході та зловживань із боку місцевої влади посилювалися антидержавні та революційні настрої, розвинувся партизанський рух, також активізувалися німецькі радикальні групи)¹⁴. Прийнята 4 липня 1923 р. Радою Міністрів ухвала доручала Політичному комітету підготувати законопроект про державну мову та мову урядування на підставі висновків міністра внутрішніх справ, викладених у рефераті щодо завдань внутрішньої політики держави. Відповідно до проекту державною мовою та мовою урядування визнано польську – нею мали послуговуватися всі державні й самоуправні адміністративні структури. Окремі постанови повинні були визначити права мов національних меншин на державному і місцевому рівнях. До місцевих були віднесені руська (українська), білоруська та німецька. Як зазначав польський дослідник Є. Огоновський, зміст постанов проекту цілковито відповідав намірам урядовців, які полягали в безкомпромісному та колонізаційному курсі щодо непольського населення. Їх 14 липня 1923 р. затвердив Політичний комітет Ради Міністрів під керівництвом міністра освіти Станіслава Гломбінського (Stanisław Głubiński). Водночас Політичний комітет вніс ще одне положення, у якому йшлося про те, що урядові книги та документи церковної влади мали укладати лише польською мовою. Також державною мовою, якщо спеціальні закони не передбачали іншого, мала вестися вся кореспонденція між церковними урядниками та державними органами влади. Власне цей пункт стосувався непорозумінь, які виникали між державною владою і греко-католицьким духовенством у Галичині щодо мови актів цивільного стану та згодом перетворилися на тривалу суперечку¹⁵.

В. М. Даниленко та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. Київ: «Ніка-Центр», 2012. С. 267; Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich... S. 5–6, 27.

¹³ Chałupczak H., Browarek T. Mniejszości narodowe w Polsce... S. 264; Madajczyk Cz. Dokumenty w sprawie polityki narodowościowej władz polskich... S. 150; Syrynk M. Ukraińcy w Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo. S. 34.

¹⁴ Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. С. 128.

¹⁵ Protokół ze 49 posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów Rzeczypospolitej 14 lipca 1923, załącznik do protokołu. *O Niepodległą i granice*: w 7 t. / pod red. M. Jabłonowskiego, W. Janowskiego.

Підготовлені законопроекти щодо застосування державної мови й мов меншин в органах виконавчої влади та самоврядування, судочинстві, навчальних закладах (внесені на розгляд сейму в липні 1924 р.) свідчили про частковий відхід урядовців від традиційних націоналістичних позицій правих сил, які не визнавали білоруського й українського народів і виступали за мононаціональну державу, а також про перехід до часткового гарантування основних прав національних меншин. Однак ці законопроекти не змогли повністю задовольнити вимог польського населення. Це пов'язано з тим, що мовні закони, прийняті 31 липня 1924 р., впроваджувалися однобічно й були інструментом колонізації¹⁶.

Важливою ланкою у реалізації польською владою мовної політики на території Галичини виступали органи місцевого самоврядування. Після приєднання краю до Польської держави тут продовжувала існувати триступенева структура самоврядування (громадське, повітове та воєводське). Правовою базою для функціонування органів місцевого самоврядування була низка нормативно-правових актів, різних за змістом, часом і місцем видання¹⁷. Оскільки Галичина тривалий час перебувала у складі Австро-Угорщини, то правовий статус сільських громад визначали закони «Про устрій громад і громадську виборчу ординацію» від 12 серпня 1866 р., зміни та доповнення до якого внесено 26 липня 1919 р., та «Про злуку двірських теренів з громадами» від 26 липня 1919 р., розпорядження польської Ліквідаційної комісії від 23 листопада 1918 р. «Про введення до громадської виборної ординації четвертого кола». Чинність цього розпорядження поширювалася і на міста, у яких самоврядування визначали закони «Про громадський закон для 30 більших міст» від 13 березня 1889 р. і «Про громадський закон для менших міст, містечок і більших громад» від 3 липня 1896 р. При цьому Львів та Краків мали окремі статуси. Самоврядування у Львові визначав спеціальний Статут від 14 жовтня 1870 р. Повітове самоврядування у Галичині, органами якого були повітові ради та повітові відділи, нормував закон «Про повітову репрезентацію та повітову виборчу ординацію» від 12 серпня 1866 р. Лише 23 березня 1933 р. прийняли закон, яким вносилися зміни до місцевого (сільського, міського та повітового) самоврядування, він уніфікував систему самоуправління на всій території Польщі. Між громадою та повітовим староством запроваджено нову ланку адміністрації – волость. Однак основи австрійської правової бази, на яких розвивалося місцеве самоврядування у краї, залишалися й надалі¹⁸.

Warszawa; Pułtusk, 2004. T. 5: Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów 1921–1926. S. 164–176; Ogonowski J. Uprawnienia językowe mniejszości narodowych... S. 86–87.

¹⁶ Копилова М. С. Політико-правовий статус української меншини у Другій Речі Посполитій (1918–1926 рр.). *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2016. № 4. С. 47; Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926. Kraków: Wyd-wo Literackie, 1979. S. 237–239; Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U.). 1924. Nr 79. Poz. 766. S. 1212–1214; Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. *Dz. U.* 1924. Nr 73. Poz. 724. S. 1094–1095; Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorów i notariatu. *Dz. U.* 1924. Nr 78. Poz. 757. S. 1206–1207.

¹⁷ Юхимюк О. М. Правовий статус органів місцевого самоврядування... С. 10.

¹⁸ Кондратюк С. Місцеве самоврядування на західноукраїнських землях як джерело українського парламентаризму: історико-правовий аспект. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 2 (14). С. 95–96; Юхимюк О. М. Правовий статус органів місцевого самоврядування... С. 11.

Відповідно до ст. 67 Конституції 1921 р.¹⁹ і ст. 75 Конституції 1935 р.²⁰ Польської держави, місцеві органи влади мали право самі видавати нормативні документи для вирішення проблем місцевого самоврядування. Це стосувалося й мовних питань. Однак несприятливим моментом для впровадження функціонування української мови в цих органах, як зазначає дослідниця М. Гаврецька, було те, що органи місцевого самоврядування підпорядковувалися місцевим державним адміністраціям, що певною мірою позбавило українців Галичини можливості впливати на визначення статусу рідної мови в них²¹.

Правовий статус української мови в органах місцевого самоврядування та мовні відносини в органах державної влади й самоврядування регулював закон «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад», ухвалений сеймом 31 липня 1924 р. Відповідно до ст. 1, державною мовою визначено польську, якою мали послуговуватися усі державні й місцеві органи влади як у внутрішній службовій діяльності, так і в зовнішній. Зазначалося, що винятки з цього прописані в інших статтях законопроекту. У ст. 2 йшлося про те, що цивільні органи влади й адміністративні I та II інстанцій, а також органи самоврядування зобов'язані в межах своєї компетенції приймати письмові заяви й усні звернення від польських громадян української (у законі записано руської, «русинської»), білоруської та литовської національності їхніми рідними мовами. У цій статті чітко визначено перелік воєводств, на які поширювався закон. Зокрема, українці могли скористатися зазначеними правами на теренах Львівського, Тернопільського, Станиславівського, Волинського та Поліського воєводств²². Отже, ст. 2 як виняток із правила надавала українцям цих теренів можливість подавати звернення рідною мовою до місцевих органів влади, натомість ті, які проживали на інших територіях Польщі, були позбавлені такої можливості. Подібні положення обмежували мовні права українців, порівняно з австро-угорським періодом, оскільки національні меншини імперії могли вносити подання й отримувати відповіді від місцевих органів влади рідною мовою, адже ті були зобов'язані приймати заяви та подання українською й відповідати представникові української національності його рідною мовою. Тобто в австро-угорському законодавстві право українців вносити заяви й отримувати відповіді рідною мовою було оформлено як чітку правову норму, натомість у польському законодавстві його потрактовано як виняток із правила²³.

Стаття 3 закону територіально обмежувала право українців отримувати відповідь рідною мовою на звернення від органів місцевого самоврядування, а також від адміністративних органів I та II інстанцій. Так, на подання сторін, внесені недержавною мовою, адміністративні органи I та II інстанції, магістрати міст, повітові й воєводські адміністрації та їхні відділи мали відповідати на теренах Львівського, Тернопільського, Станиславівського воєводств двома мовами – державною та подання,

¹⁹ Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. *Dz. U.* 1921. Nr 44. Poz. 267. S. 646.

²⁰ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 roku. *Dz. U.* 1935. Nr 30. Poz. 227. S. 506–507.

²¹ Гаврецька М. Й. Правовий режим української мови у Східній Галичині... С. 126, 129.

²² Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. S. 1094.

²³ Марковський В. Я. Правовий статус української мови... С. 42.

тобто українською, натомість на території Волинського та Поліського – державною, і лише за бажанням сторін двома – державною та мовою заяви. У містах, виділених із повітів і підпорядкованих державній адміністрації, ради міст мали право самі вирішувати питання допустимості використання у відповідях на звернення громадян як державної, так і однієї із зазначених мов. Органи сільського самоврядування могли відповідати на заяви та звернення мовою подань²⁴.

Під час засідань гмінних і міських рад, повітових і воєводських сеймиків дозволялося використовувати на рівні з державною ті мови національних меншин, які допускалися в поданнях у воєводстві (ст. 4). У містах, виділених із повітів і підпорядкованих державній адміністрації, органи самоврядування міст могли самостійно вирішувати, якою з дозволених законом мов вести засідання міських рад. На підставі окремого закону, виданого органом місцевого самоврядування, протоколи засідань гмінних і міських рад, повітових і воєводських сеймиків поряд із державною можна було вести однією з дозволених мов національних груп²⁵. Нормативний акт, виданий органом місцевого самоврядування, також дозволяв укладати оголошення самоврядних органів двома мовами: державною (текст розміщувався на першому плані) та іншою, дозволеною до використання в поданнях на визначеній території (ст. 5). Воєводські розпорядження та оголошення державних адміністративних органів, опубліковані в «Dzienniku Urzędowym Województwa», мали друкувати двома мовами: поряд із текстом державною, розміщеному на першому плані, мав бути текст тією, якою велися протоколи засідань воєводського сеймика. Відповідно до ст. 6, на підставі власного рішення об'єднання органів місцевого самоврядування могли вести кореспонденцію з іншими самоврядними органами як державною, так і мовою національних меншин, однак лише на території, дозволеній ст. 2. Приписи ст. 2–5, як зазначено у ст. 7, не стосувалися органів управління залізницями, поштами, телеграфами та телефонами. Водночас в усному спілкуванні, наприклад, при обслуговуванні громадян при залізничних касах чи в поштових відділеннях, за потреби допускалося використання рідної мови непольського населення²⁶.

Як зазначив дослідник В. Марковський, у законі «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад» необґрунтовано було закладено відмінності між українцями Львівського, Тернопільського, Станіславівського та Волинського й Поліського воєводств. Оскільки українці Волині, відповідно до ст. 3, мали окремо висловити прохання до службовців державної установи чи органу місцевого самоврядування виконати свій обов'язок щодо надання відповіді українською мовою. Це суперечило положенням ст. 95 і ст. 96 Конституції Польщі 1921 р., які гарантували всім громадянам Польської держави рівність перед законом²⁷.

Відповідно до ст. 9 закону, контроль за його виконанням покладался на Голову Ради Міністрів і відповідних міністрів. Як наслідок, 24 вересня 1924 р. уряд прийняв імплементаційний нормативний акт «Виконавче розпорядження Ради Міністрів від

²⁴ Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. S. 1094.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid. S. 1094–1095.

²⁷ Марковський В. Я. Правовий статус української мови... С. 46.

24 вересня 1924 р. до Закону від 31 липня 1924 р. про державну мову і мову урядування органів державної влади та органів самоврядування адміністративних влад»²⁸, який роз'яснював основні положення закону від 31 липня 1924 р. Відповідно до п. 1 прийнятого розпорядження, встановлювався перелік державних установ (центральної влади, військової адміністрація, адміністрація залізниць та пошти, телеграфу, телефону), які на всій території міжвоєнної Польщі у внутрішньому й зовнішньому врядуванні мали приймати подання від громадян лише державною мовою. У п. 2 було зазначено, що чинність ст. 2 закону поширюється на всіх фізичних та юридичних осіб із польським громадянством. Водночас у цьому ж пункті названо цивільні органи влади та їхні адміністрації I й II інстанцій (воєводська адміністрація, фінансові установи, шкільні кураторії та їхні представники, земська та гірничо-адміністрації, староства, шкільні інспектори, інспектори з праці тощо), органи місцевого самоврядування (сеймики і відділи воєводств, повітові відділи, міські ради й магістрати міст, ради гмін та їхні адміністрації тощо), до яких громадяни мали право подавати заяви чи усні звернення рідною мовою, однак лише на теренах, обумовлених ст. 2 закону²⁹. Як зазначено, українці мали таке право на території Львівського, Тернопільського, Станиславівського, Волинського та Поліського воєводств, однак деякі публічні установи, які, відповідно до ст. 2 закону, були зобов'язані приймати від українців звернення рідною мовою, відмовляли їм у мовних правах, аргументуючи це тим, що в п. 2 розпорядження Ради Міністрів від 24 вересня 1924 р. серед переліку установ вони не згадані. Це було зловживанням з їхнього боку, оскільки не відповідало дійсності й суперечило основній меті закону³⁰. Мовні права українців обмежував також останній абзац п. 2 розпорядження, де йшлося про те, що будь-які листи та подання, скеровані адміністративними органами й органами місцевого самоврядування до державних установ, вказаних у п. 1, мали подаватися лише державною мовою, незалежно від території їхнього розташування³¹.

Відповідно до п. 3 розпорядження, відповідь на звернення, внесені недержавною мовою чи діалектом, мала даватися тією ж мовою або по можливості тим же ж діалектом. У цьому параграфі зазначено, що міська влада Львова самостійно вирішує, якою мовою відповідати на звернення, вести засідання чи протоколи органів міської влади. У п. 5 стверджено, що адміністративні й органи місцевого самоврядування на підставі розпорядження самоврядних органів можуть надсилати кореспонденцію до інших органів влади тією мовою, використання якої дозволене на цій території, однак не можуть вимагати відповіді нею ж. Відповідно до п. 7, на теренах Львівського, Тернопільського, Станиславівського, Волинського та Поліського воєводств представники залізниць, пошти, телеграфу, телефону при усному спілкуванні з громадянами, зокрема у квиткових касах, поштових відділеннях, за потреби повинні були використовувати українську³².

²⁸ Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dnia 24 września 1924 r. do ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. *Dz. U.* 1924. Nr 85. Poz. 820. S. 1301–1302.

²⁹ Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dnia 24 września 1924 r. ... S. 1301–1302.

³⁰ Марковський В. Я. Правовий статус української мови... С. 45.

³¹ Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dnia 24 września 1924 r. ... S. 1301.

³² *Ibid.* S. 1302.

Закріплення в нормах закону «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад» мовних прав українців, роз'яснених у «Виконавчому розпорядженні Ради Міністрів від 24 вересня 1924 р. ...», на практиці не означало їхньої ефективної реалізації. Як зазначила М. Гаврецька, питання вибору поряд із державною мовою національних меншин у воєводствах, повітах чи у громадах з українським населенням вирішувалося зазвичай не на користь української. Частково це пов'язано з тим, що в законі чітко закріплено правовий статус польської мови як державної, та водночас із тим, що внаслідок виборів до органів самоврядування більшість мандатів здобували поляки і саме польські чиновники очолювали ці органи³³.

Зауважмо, що адміністративна влада контролювала весь процес підготовки виборів на місцях та їхнє проведення. Неабияк на результати виборів впливали виборчі комітети, членів яких призначали старости. Як наслідок, українцям було дуже складно потрапити в ці комітети. Куріальна система виборів заздалегідь надавала перевагу польському населенню. Так, адміністративна влада мала змогу безперешкодно впливати на результат виборів, а також вчиняти численні порушення (наприклад, невнесення українців у списки виборців, визнання виборів недійсними в разі перемоги кандидата-українця тощо), проти яких неодноразово протестували українські виборчі комітети, однак зазвичай ці протести залишалися без належної уваги з боку влади. Це пояснює ту малу кількість мандатів, яку вдавалося здобути українцям краю. У цьому контексті варто зазначити, що вся політика польських урядів у сфері самоврядування упродовж 1919–1939 рр. була спрямована на полонізацію органів місцевого самоврядування, забезпечення переважання представництва поляків у цих органах, а також встановлення над ними повного контролю адміністративної влади³⁴. Це чітко продемонстрували результати виборів до органів самоврядування в червні–липні 1927 р. Так, у Галичині до міських рад українці здобули 18,9 % мандатів, поляки – 43,5 %, а євреї – 36,9 %. До повітових українці – 26,7 % мандатів (233), поляки – 66,4 % (613), євреї – 7,5 % (63), німці – 0,2 % (2). І лише на виборах до гмінних рад українцям вдалося здобути 56,8 % мандатів, а полякам – лише 35,2 %³⁵.

Отже, правовий статус української мови в органах місцевого самоврядування міжвоєнної Галичини визначали польські конституційні та законодавчі акти, розпорядження відповідних міністерств тощо. Основним законом, який регулював право використання української мови в державних органах та органах місцевого самоуправління, був «Про державну мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад» від 31 липня 1924 р. Він закріпив за польською статус державної та офіційної мови в державних і самоврядних установах Галичини, водночас гарантував використання української в органах місцевого самоврядування різних рівнів. Однак більшість положень законодавчих актів, які регулювали використання української мови, не реалізувалися повною мірою, оскільки польські чиновники, які очолювали органи самоврядування в Галичині, зазвичай вирішували питання щодо мови відповідей на

³³ Гаврецька М. Й. Правовий режим української мови у Східній Галичині... С. 130.

³⁴ Іваник М. Українсько-польські стосунки в органах місцевого самоврядування Галичини в 1919–1939 рр.: етнополітичний аспект. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Вип. 17. С. 169, 175.

³⁵ Пучак Н. П. Виборча кампанія до органів місцевого самоврядування Східної Галичини 1927 року. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2006. № 3–4. С. 367.

звернення від українців на користь польської, а не української. Значним недоліком польського мовного законодавства був регіональний підхід до визначення статусу мов національних меншин, що, зокрема, закріплювало відмінності між українцями Львівського, Тернопільського, Станіславівського та Волинського й Поліського воєводств.

REFERENCES

- Chałupczak, H., & Browarek, T. (1998). *Mniejszości narodowe w Polsce: 1918–1995*. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej [in Polish].
- Chojnowski, A. (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk [in Polish].
- Dombchevskiy, R. (1934). *Za pravo movy*. Lviv: Nakladom Soiuzu ukrainskykh advokativ [in Ukrainian].
- Havretska, M. Y. (2015). *Pravovyi rezhym ukrainskoi movy u Skhidnii Halychyni (1848–1939 rr.)*. [The legal regime of the Ukrainian language in Eastern Halychyna (1848–1939)]. (*Candidate's thesis*). Kyiv [in Ukrainian].
- Ivanyk, M. (2008). Ukrainko-polski stosunki v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia Halychyny v 1919–1939 rr.: etnopolitychnyi aspekt. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 17, 169–175 [in Ukrainian].
- Komar, V. (2001). Polityka Polshchi shchodo ukraintsv Halychyny (1919–1939 rr.): osnovni napriamky ta etapy. *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys*, 5–6, 291 [in Ukrainian].
- Kondratiuk, S. (2010). Mistseve samovriaduvannia na zakhidnoukrainskykh zemliakh yak dzherelo ukrainskoho parlamentaryzmu: istoryko-pravovyi aspekt. *Visnyk Akademii upravlinnia MVS*, 2 (14), 95–96 [in Ukrainian].
- Kopylova, M. S. (2016). Polityko-pravovyi status ukrainskoi menshyny u Druhii Rechi Pospolytii (1918–1926 rr.). *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 4, 47 [in Ukrainian].
- Madajczyk, Cz. (1972). Dokumenty w sprawie polityki narodowościowej władz polskich po przewrocie majowym. *Dzieje Najnowsze*, 3, 137–169 [in Polish].
- Markovskiy, V. Ya. (2012). Pravovyi status ukrainskoi movy v orhanakh derzhavnoi vlady ta orhanakh mistsevoho samovriaduvannia Druhoi Rechi Pospolytoi. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii yurydychna*, 4, 37–48 [in Ukrainian].
- Ogonowski, J. (2000). *Uprawnienia językowe mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*. Warszawa: Wyd-wo Sejmowe [in Polish].
- Papierzyńska-Turek, M. (1979). *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926*. Kraków: Wyd-wo Literackie [in Polish].
- Protokół ze 49 posiedzenia Komitetu Politycznego Rady Ministrów Rzeczypospolitej 14 lipca 1923, załącznik do protokołu. (2004). In M. Jabłonowski, W. Janowski (Eds.), *O Niepodległą i granice: w 7 t.* (Vol. 5, pp. 164–176). Warszawa; Pułtusk [in Polish].
- Puchak, N. P. (2006). Vyborcha kampaniia do orhaniv mistsevoho samovriaduvannia Skhidnoi Halychyny 1927 roku. *Universytetski naukovyi zapysky. Khmelnytskyi*, 3–4, 367 [in Ukrainian].
- Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dnia 24 września 1924 r. do ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorzą-

dowych władz administracyjnych. (1924). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 85 (820), 1301–1302 [in Polish].

Rublov, O. (2012). Natsionalne pytannia v II Rechi Pospolytii. In V. M. Lytvyn (Ed.), *Natsionalne pytannia v Ukraini XX – pochatku XXI st.: istorychni narysy* (p. 267). Kyiv: «Nika-Tsentr» [in Ukrainian].

Ruda, O. (2019). *Natsionalno-osvitnia polityka uriadiv Polshchi shchodo naselennia Halychyny v 20–30-kh rokakh XX stolittia: realizatsiia ta retseptsii*. Lviv [in Ukrainian].

Syrnyk, M. (1996). *Ukraińcy w Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo*. Wrocław: Krynica Design Studio [in Polish].

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 roku. (1935). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 30 (227), 506–507 [in Polish].

Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. (1921). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 44 (267), 646 [in Polish].

Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. (1924). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 73 (724), 1094–1095 [in Polish].

Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu. (1924). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 78 (757), 1206–1207 [in Polish].

Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa. (1924). *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 79 (766), 1212–1214 [in Polish].

Yukhymyuk, O. M. (2004). *Pravovyi status orhaniv mistsevoho samovriaduvannia na terytorii Zakhidnoi Ukrainy u skladi Polshchi (1918–1939 rr.)*. [Legal status of local government bodies on the territory of Western Ukraine as part of Poland (1918–1939)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (2005). Sproby ukraińsko-polskoho porozuminnia v mizhvoiennii Polshchi (1920–1939 rr.). Proceedings of the International Scientific Conference: *Poliaky, ukraintsi, bilorusy, lytovtsi u mizhvoiennii Polshchi (1920–1939)*. (p. 38), Drohobych, 8–9 zhovtnia 2004 r. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

Oksana RUDA

Doctor of Historical Sciences

Senior Research Fellow at the Department of Contemporary History

I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4361-8313>

e-mail: oxana.ruda@gmail.com

LEGAL STATUS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE LOCAL GOVERNMENT BODIES OF INTERWAR HALYCHYNA

The study investigates interwar Poland language legislation, which regulated the legal status of the Ukrainian language in local government bodies of Halychyna. The legal status of the Ukrainian language in the region was determined by the Constitutions of 1921 and 1935,

laws, normative acts, and orders of ministries to name a few. An impact of the law «On the state language and the language of governance of the state and administrative authorities» of the Polish Diet from July 31, 1924, on the legal status of the Ukrainian language in self-governing bodies, is analyzed. According to the law, the Polish language was recognized as the state and official language in the administrative institutions of Halychyna, while using Ukrainian was permitted only in the administration of local authorities and local government bodies. As investigated, Ukrainian residents were eligible to apply in their native language and receive a response in the same language from local governing bodies only in Lviv, Stanislaviv, and Ternopil voivodships. In contrast, in the territory of Volyn and Polissia, while being allowed to submit statements or oral appeals in their native language to self-governing bodies, they additionally had to express a request to receive an answer in Ukrainian.

Most of the provisions of the Constitutions of 1921 and 1935, laws, and orders that regulated the use of the Ukrainian language in local government bodies, were not completely implemented, which was primarily because it was Polish officials who headed the local government bodies in Halychyna, and choosing to provide answers in the state or Ukrainian language, was usually decided in favor of the state one.

Keywords: Halychyna, Poland, language legislation, legal status, Ukrainian language, local government bodies.